

พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ¹

Space and Time of Serenity¹

มณี มีมาก^{2*} และพัทยศ พุทธเจริญ³
Manee Meemak^{2*} and Phatynos Buddhacharoen³

¹ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โครงการพัฒนาอาจารย์และบุคลากรสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในเขตพัฒนาเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้

² นักศึกษาหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200

³ ผศ.ดร., คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ A Part of Ph.D. Thesis (Visual Arts) Silpakorn University, Funded by Office of the higher Education Commission, The Project of Lecturers and Academic Staffs Development for Higher Education in The Special Development Zone of Southern Border Province

² Ph.D. Candidate in Visual Art, Silpakorn University, Bangkok, 10200

³ Asst. Prof. Dr., Faculty of Fine Arts, Thaksin University, Songkhla, 90000

* Corresponding author: E-mail address: rounq.sangthong@gmail.com

บทคัดย่อ

การสร้างสรรค์ผลงาน หัวข้อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเอกภาพทางสุนทรียภาพในพื้นที่แห่งความสุขสงบของจิตใจด้วยกระบวนการทางทัศนศิลป์ที่นำเอาลักษณะทางกายภาพของทิวทัศน์ในธรรมชาติเขตแดนภาคใต้ของไทยที่ปรากฏความงามความรู้สึกและมีความหมายในเชิงกายภาพมาเป็นข้อมูลต้นแบบในการสร้างสรรค์และตีความด้วยวิจารณ์ญาณและความรู้สึกด้วยวิธีการสร้างสรรค์ให้ผสานเข้ากับภาษาทางทัศนศิลป์ที่ซึ่งแสดงออกถึงบรรยากาศทิวทัศน์แห่งความสงบ เป็นเสมือนกายภาพของพื้นที่และเวลาในความหมายทางนามธรรมของจิตใจ เป็นสัมฤทธิ์ผลของกลวิธีทางเทคนิคภาพพิมพ์หินที่สามารถสร้างคุณลักษณะพิเศษของรายละเอียดทางทัศนธาตุให้ผสานเข้ากันอย่างประณีตจนก่อเป็นบรรยากาศทิวทัศน์ที่สอดคล้องกับสภาวะของจิตใจในห้วงขณะที่สุขสงบที่เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์ให้โน้มน้าวไปสู่การขัดเกลาจิตใจเป็นความสุขสงบของชีวิตที่เรียบง่ายจากความละเมียดละมัยที่กลมกลืนไปกับบรรยากาศที่สงบสงัดในห้วงเวลาและสถานที่หนึ่งอันจะเอื้อประโยชน์ต่อ “รูปแบบชีวิต” ที่เรียบง่ายซึ่งเป็นวิถีทางแห่งดุลยภาพที่ตนเองแสวงหาเป็นจุดหมายของชีวิต

คำสำคัญ: พื้นที่และเวลา ความสุขสงบ ศิลปะภาพพิมพ์หิน

Abstract

‘Space and Time of Serenity’ is a work of art with aesthetic harmony created through the visual art process in the realm of inner peace. This involved taking the physical features of the natural landscape in the southern part of Thailand with its beauty and significance as a source of inspiration and interpreting them rationally as well as emotionally. The language of visual art was used to create an atmosphere that gives a sense of tranquility through abstract expression of place and time. This was realized by using lithographic technique which allowed the details of all the visual elements and their special qualities to blend well together and produce the desired atmosphere of the landscape that corresponds with the peaceful state of mind at a particular moment through the effects of applying different degrees of light and shade. The work, which is intended to create an atmosphere of the natural landscape that refines the mind into appreciating peacefulness inherent in the simple way of life, is therefore also an illustration of the science of artistry. The intricate harmony of the tranquil atmosphere in the space and time of place can be persuasive towards living a simple lifestyle, and is the path of finding a balance in the purpose of life.

Keywords: Space and Time, Serenity, Lithograph

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติล้วนส่งผลต่อระเบียบความคิด คติความเชื่อของผู้อยู่อาศัย [1] อันเกิดมาจากความคุ้นเคยกับการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่วัยเด็กจนโต ท่ามกลางบรรยากาศที่ห้อมล้อมไปด้วยภูมิทัศน์ธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วย ภูเขา ต้นไม้ ผืนน้ำ ทำให้เห็นเอกภาพ คุณค่า ความงามของฤดูกาล ความมีระเบียบของเมื่อดฝน ลักษณะพืชพันธุ์ การออกดอก ผลิบาน แผ่กิ่งก้าน จังหวะความชื้น ความแตกต่างของช่วงเวลา ความสงบเงียบของบรรยากาศ เสียงสัมผัส ซึ่งสารนามธรรมในสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อประสบการณ์ความทรงจำซึ่งมีความแตกต่างจากความเป็นสังคมเมืองในปัจจุบัน อันเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ย้อนกลับไปพิจารณา ถึงสิ่งเหล่านี้ว่าอะไรส่งผลต่อจิตใจไปสู่ความสุขสงบอันแท้จริงของตัวตน

จากประสบการณ์ที่ประสบพบเห็นมิใช่เป็นเพียงความประทับใจในสิ่งที่เห็นภายนอกหรือบรรยากาศจากธรรมชาติเท่านั้น แต่รวมถึงวิถีชีวิตที่มีการถ่วงถ่วง คัดสรรระหว่างตัวตนกับธรรมชาติแวดล้อมในพื้นที่อาศัยตกตะกอนกลายเป็นความคิด ความรู้สึกของพื้นที่แห่งความสุขสงบภายในใจซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนขึ้น เป็นการผสมผสานสัมพันธ์กันระหว่างธรรมชาติภายนอกและความรู้สึกภายในที่ส่งผลเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เช่น บางครั้งเรามองเห็นผืนน้ำสะท้อนเงาของต้นไม้ เนินเขาที่ทอดตัวเป็นเส้นโค้งที่ซับซ้อน เราได้ถึงความนิ่งสงบ และความนุ่มนวล ซึ่งการเห็นภาพในห้วงสภาวะดังกล่าว จะไม่สามารถกระทบต่อความรู้สึกได้เลย หากใช้ระบบความคิดแบบมุ่งหาเหตุผลในขณะที่มอง แต่เมื่อปล่อยวางจิตใจให้ว่างก็จะสัมผัสกับความรู้สึกนี้ได้ [2] และในขณะเดียวกันเมื่อเราต้องการความนิ่ง สุขสงบ เรามักหวนคิดถึง ความเงียบ สลัว สงัดของป่า ทิวทัศน์ธรรมชาติหรือพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัด หรือสถานที่ทางความเชื่อความศรัทธาต่าง ๆ พื้นที่ภายนอกเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมโยงกันกับจิตใจและความคิดเหมือนบางครั้งที่เรามองเห็นต้นยางทอดตัวเป็นแถวยาวเรียงซ้ำ ๆ ทำให้เห็นความมีระเบียบแบบแผนของมนุษย์ ด้วยเพราะจากการใช้ระบบความคิดแบบมุ่งหาเหตุผลที่มาของสิ่งที่เห็นจึงเข้าใจถึงเหตุที่มาของความมีระเบียบนั้น

การสร้างสรรคผลงานหัวข้อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ” จึงเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างความต้องการของจิตกับความจริงของธรรมชาติ ด้วยอาศัยการพิจารณาตอบโต้ เพิ่มขยายหรือลดทอนปรับเปลี่ยนด้วยความรู้สึก รวมทั้งการใช้ความหลากหลายเพื่อการวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินคุณค่า ให้เห็นแนวคิดที่ชัดเจน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรคผลงานให้เป็นรูปธรรม ที่กระจำจรัสยิ่งขึ้นเปรียบเสมือนการแปรเปลี่ยนความคิดมาเป็นความรู้สึกและขณะเดียวกันก็แปรสิ่งที่ได้สำนึก

(Sub Conscious) ให้เป็นสำนึก (Conscious) [3] โดยอาศัยกระบวนการทางทัศนศิลป์ที่สามารถถ่ายทอดจากการเห็นรูปธรรมแปรเปลี่ยนเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมทางศิลปะภาพพิมพ์ได้ ดังนั้น ในการศึกษาเรื่อง “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ” จึงเป็นการศึกษาเพื่อหาความลงตัวของกายภาพภายนอกที่มีในธรรมชาติกับความรู้สึกภายใน เพื่อสร้างพื้นที่สมมุติของจิตที่อยู่ภายใน โดยอาศัยการแสดงออกทางทัศนศิลป์ด้วยกระบวนการทางเทคนิคภาพพิมพ์พื้นที่ที่สามารถสร้างรายละเอียดทางทัศนธาตุรองรับความคิดในการแสดงออกอันจะส่งผลเชื่อมโยงต่อการสัมผัสรับรู้หรือเกิดความรู้สึกไปสู่ ความสุขสงบ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่แสดงออกถึงพื้นที่ว่างภายในของสภาวะจิตที่สุขสงบ ผ่านผลงานโดยใช้การพรรณนาเรื่องราวจากการวาดให้เป็นรายละเอียดที่วิทัศน์ที่ส่งผลให้เกิดความซาบซึ้งภายในจิตใจ
2. เพื่อศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ ปรัชญา ความเชื่อ ความงามในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และเวลาอันส่งผลต่อความรู้สึกความสุขสงบของจิต พื้นที่จริงตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติและในผลงานศิลปะ
3. เพื่อศึกษากระบวนการทางเทคนิคภาพพิมพ์หินและวิธีการสร้างภาพในลักษณะการนำเสนอแบบสองมิติ ด้วยวิธีการเพิ่มเติม ลดทอนที่นำไปสู่การคลี่คลายรูปทรงสีและบรรยากาศที่แสดงถึงความหมายและความรู้สึกความสอดคล้องกับกระบวนการทางความคิดซึ่งจะส่งผลต่อคุณค่าทางความงามในลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

วิธีการศึกษา

1. ศึกษาทำความเข้าใจหลักจิตวิทยาการรับรู้ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ภูมิทัศน์ ปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ส่งผลต่อความสุขสงบ พื้นที่และเวลาในงานจิตรกรรมที่แสดงออกและให้สาระความหมายในประเด็นเรื่องของพื้นที่ที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงไปสู่ความสงบ เช่น พื้นที่และเวลาในงานจิตรกรรมไทยและจากผลงานศิลปะของศิลปินที่สนใจซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นหัวข้อเรื่องที่ศึกษารวมถึงสีและบรรยากาศ เป็นต้น
2. ลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลต้นแบบทิวทัศน์ ในลักษณะที่ราบสูงที่ประกอบด้วยที่ราบเชิงเขาและภูเขาสูงจาก 3 แหล่ง คือ 1) ในเขตพื้นที่เขาหลวง ตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) ตำบลนบพิตำ อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช 3) ตำบลสองแพรก อำเภอเมือง จังหวัดพังงา การศึกษาข้อมูลพื้นที่

ทิวทัศน์ในลักษณะแบบแอ่งน้ำ บึงน้ำ จาก 2 แหล่ง คือ ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่และเขื่อนรัชชประภา ตำบลเขาพัง อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยวิธีการวาดเส้นเพื่อทำความเข้าใจกับโครงสร้างของทิวทัศน์ รูปทรงต้นไม้ จังหวะ ชนิด ลักษณะพืชพันธุ์ รายละเอียดต่าง ๆ ตามธรรมชาติและศึกษาทำความเข้าใจกับบรรยากาศของช่วงเวลาที่ทำให้ความหมายสาระนามธรรมความรู้สึกตรงกับเจตนาที่ต้องการแสดงออก โดยเข้าไปสัมผัสในสถานที่จริงและสังเกตความแตกต่าง ความเหมือน ความกลมกลืนและจัดบันทึกรวมทั้งถ่ายภาพเก็บข้อมูล

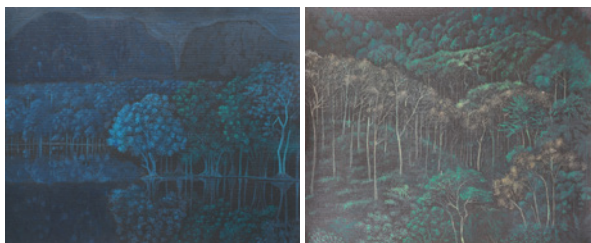

ภาพที่ 1 แสดงมุมมองในธรรมชาติ

ภาพที่ 2 แสดงการศึกษาโครงสร้างรูปทรงลักษณะพืชพรรณของต้นไม้

3. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์ นำมากำหนดขอบเขต สร้างภาพร่างต้นแบบ ของรูปทรงหลักภายนอกโดยการสร้างจำนวนหลายชิ้นแล้วนำมาคัดเลือก เพื่อหาชิ้นที่มีลักษณะโครงสร้างของรูปแบบที่มีความสมบูรณ์ทางเนื้อหา ความคิด แล้วจึงกำหนดใช้สีและบรรยากาศสร้างภาพร่างที่สมบูรณ์แล้วจึงนำมาคัดสรรเพื่อสร้างเป็นผลงาน

ภาพที่ 3 แสดงภาพร่างต้นแบบ

4. นำภาพร่างต้นแบบมาผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ให้เป็นผลงานศิลปะ ภาพพิมพ์ด้วยเทคนิควิธีการทางภาพพิมพ์หิน (Lithograph) ซึ่งในกระบวนการสร้างแม่พิมพ์ใช้แม่พิมพ์อคูมินีเยมและเขียนรายละเอียดสร้างพื้นผิวและรูปทรงด้วยดินสอไขเป็นหลัก แล้วจึงนำผลสัมฤทธิ์ของตัวผลงานที่ได้มาวิเคราะห์ผลการแสดงออกทางด้านรูปทรง สีและบรรยากาศของพื้นที่อันจะส่งผลต่อความสุขสงบด้วยการพิจารณาวิเคราะห์ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยอาศัยหลักการทฤษฎีทางทัศนศิลป์มาใช้ เทียบเคียงความเป็นไปได้เพื่อหาความลงตัว พอดีระหว่างความจริงในธรรมชาติกับสิ่งที่กำหนดอยู่ในใจเราบางส่วนรวมถึงการทำความเข้าใจหาเหตุผลโดยการตีความด้วยวิจารณ์ญาณและความรู้สึกเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลงานในแต่ละชิ้น

ภาพที่ 4 แสดงกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคภาพพิมพ์หิน

วิเคราะห์สรุปผลวิธีการสร้างสรรค์

ผลของการศึกษาวิเคราะห์วิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานที่จะนำไปสู่ การสร้างผลงานศิลปะที่สามารถสร้างพื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบของผู้สร้างสรรค์ให้ปรากฏออกมาเป็นกายภาพหรือรูปธรรมได้ด้วยวิธีการดังนี้

1. วิธีการสร้างรูปทรง (Form)

รูปทรงเกิดจากการเขียนด้วยดินสอไซที่มีวิธีการเฉพาะ ซึ่งโดยทั่วไปการเขียนสร้างรูปทรงจะเริ่มด้วยการใช้ดินสอร่างโครงสร้างหลักแล้วค่อยเขียนไปสู่รายละเอียดส่วนย่อย เช่น การเขียนต้นไม้เริ่มจากการร่างเส้นทรงพุ่มใหญ่ แล้วค่อยเขียนกิ่งก้านสาขา จนถึง การเขียนรายละเอียดของใบ แต่การเขียนแม่พิมพ์ในผลงานชุดนี้ เป็นการเขียนจากรายละเอียดส่วนย่อยไปสู่โครงสร้างใหญ่ ประกอบกับ ในขณะที่เขียนไม่ได้ร่างโครงสร้างใหญ่ของรูปทรงเอาไว้บนแม่พิมพ์ เป็นเพียงภาพในใจที่เราวางไว้ในความคิดหรือคิดเป็นภาพ [3] แล้วเขียนออกมาให้ปรากฏตามความคิดนั้น โดยเริ่มจากการเขียนทีละใบแล้วค่อยก่อตัวเป็นรูปทรงพุ่ม กลายเป็นรูปทรงต้นไม้ที่สมบูรณ์และหลังจากนั้นค่อยเพิ่มจำนวนของต้นไม้ไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นผืนป่า ภูเขา หรือได้ตามภาพของพื้นที่ที่คิดไว้

การสร้างรูปทรงที่เกิดจากการเขียนรายละเอียดของใบ ที่ละใบนั้นต้องใช้สมาธิทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การเขียนขอบเขตของใบไม่ต้องแสดงความคมชัด การเพิ่มจำนวนใบให้รวมกันเป็นช่อใบ การสร้างจังหวะของกิ่งก้านรวมถึงทรงพุ่ม ที่มีลักษณะเฉพาะให้เป็นไปอย่างธรรมชาติของพืชพรรณตามชนิดนั้น ๆ ซึ่งการเขียนทรงพุ่มแต่ละชนิดที่มีความแตกต่างกันแล้วยังต้องคำนึงถึงจังหวะหรือช่องโพร่งหว่างทรงพุ่มในบางส่วน รวมถึงการกำหนดระยะขนาดเพื่อสร้างมิติให้เป็นไปตามธรรมชาติความจริงด้วย

ดังนั้น รูปทรงที่ปรากฏจะเป็นรูปทรงจากภาพในความคิดที่เกิดจากการเขียนที่ใช้สมาธิ เพราะด้วยวิธีการเขียนจากรายละเอียดไปสู่รูปทรงใหญ่ดังกล่าวนั้น เป็นเสมือนกลวิธีที่ดึงเอาภาพในใจหรือความนึกคิดออกมา ดังนั้น รูปทรงที่ปรากฏจึงไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติเสียทีเดียวแต่เป็นการลดทอน จากความเป็นจริงและเพิ่มเติมปรุงแต่งด้วยความรู้สึกของตัวผู้สร้างสรรค์เข้าไปด้วย ซึ่งการเขียนที่ละเอียดและเพิ่มเติมไปเรื่อย ๆ นี้ สุดท้ายแล้วจะค่อย ๆ ปรากฏภาพทิวทัศน์ที่เป็นพื้นที่ทางความรู้สึกออกมาให้เป็นไปตามความคิดเห็นของเรา เป็นการผสมผสานเข้าไประหว่างการลดทอนหรือว่าเพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่างที่มันขาดเหลืออยู่ในธรรมชาติทั่วไป จึงทำให้มันไม่แต่ละต้น ไม่ว่าชนิดไหน ไม่ว่าจะเห็นเป็นต้นหมาก ต้นมั่งคุด ต้นเงาะ ต้นทุเรียน ต้นขนุน ทุกต้นที่กล่าวมาก็จะกลายเป็นต้นไม้ที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะของผู้สร้างสรรค์คิดขึ้นมาด้วย รูปทรงที่ปรากฏจึงเป็นรูปทรงตามธรรมชาติในสัดส่วนที่ผู้สร้างสรรค์พึงพอใจและมีความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างสรรค์ปรากฏร่วมด้วย ซึ่งถ้าหากไปหาในธรรมชาติพื้นที่จริงก็คงไม่มี

2. วิธีการสร้างสีและบรรยากาศ

จากการศึกษาจากสภาพบรรยากาศและช่วงเวลายามค่ำคืนหรือช่วงเวลาที่ไม่มีแสงสว่างของดวงอาทิตย์ จากธรรมชาติในเขตภูเขาสูงจะทำให้เห็นทิวทัศน์ในมุมกว้าง และการรับรู้ของสายตาสายตาจะเห็นเป็นรูปทรงและบรรยากาศโดยรวมมากกว่าการเห็นสีและรายละเอียด ทำให้การรับรู้ถึงความเคลื่อนไหวได้น้อย กลายเป็นสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลระหว่างโอกาสทางทัศนวิสัยและที่หลบภัยประกอบกับการมีส่วนร่วมที่อำพราง ซึ่งจะเอื้อต่อความต้องการความสันโดษ [4] คือ ความสามารถในการมองเห็นทิวทัศน์เบื้องหน้าชัดเจน ในขณะที่เดียวกัน ก็ย่อมรู้สึกถึงความปลอดภัยไม่มีใครเห็น รู้สึกเป็นส่วนตัว จะส่งผลต่อความรู้สึกสุขสงบได้มากกว่าพื้นที่ในลักษณะอื่น จากการศึกษาลักษณะดังกล่าวได้นำมาใช้ในการสร้างผลงานด้วยวิธีการสร้างบรรยากาศที่ปกคลุมไปด้วยความมืดสลัว อาศัยวิธีการพิมพ์พื้นหลังภาพด้วยสีน้ำเงินผสมสีดำให้เป็นค่าน้ำหนักเข้มสุด (อัตราส่วน 25-30 เปอร์เซ็นต์) แล้วถึงค่อยเริ่มพิมพ์แม่พิมพ์ที่มีรายละเอียดของรูปทรงในภาพรวมเป็นค่าน้ำหนักกลาง ด้วยการใช้โทนสีเขียวและโทนสีฟ้า เพื่อสร้างปริมาตรให้กับรูปทรง โดยให้เนื้อสีดังกล่าวมีค่าน้ำหนักที่สว่างขึ้นจากเดิมใน

อัตราส่วนที่พอเหมาะ เพื่อไม่ให้สว่างมากเกินไป ยังคงส่งผลต่อการรับรู้ถึงรายละเอียด แต่ภาพรวมยังคงปกคลุมไปด้วยความมืด ซึ่งความมืดของค่าน้ำหนักแรกนี้ ยังช่วยให้เส้นที่เขียนด้วยดินสอไขที่มีความคมชัดรู้สึกถึงความแหลมคมและความแข็งแกร่งจะถูกกลืนและดูนุ่มนวลขึ้น แต่ยังคงรายละเอียดของรูปทรงต่าง ๆ ไว้ ทำให้ในความมืดที่เห็นเมื่อเข้าไปใกล้ก็จะมีคามคมชัดของรายละเอียดที่ประณีตปรากฏอยู่ ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษที่จะช่วยโน้มน้าวความรู้สึกของผู้ดูผลงานให้เกิดความสนใจและพึงพิณิจด้วยสมาธิเพื่อสำรวจพิจารณาไปในมิติบรรยากาศของผลงาน

โดยธรรมชาติของความเป็นจริงในขณะที่เรามองเห็นภาพกว้าง ในบรรยากาศท่ามกลางความมืดของช่วงเวลาค่ำคืน โพล์โพล์หรือก่อนรุ่งสาง สายตาจะไม่สามารถมองเห็นรายละเอียดในสิ่งเหล่านั้นได้ในทันที แต่จะเห็นได้ก็ต่อเมื่อเราใช้สติเพ่งพิณิจถึงจะค่อย ๆ เห็นรายละเอียดได้บางส่วน และในวิธีการดังกล่าวยังสามารถช่วยสร้างบรรยากาศของค่าน้ำหนักสีที่มีดลสลัวในอัตราส่วนของสีที่มีความใกล้เคียง เพื่อกระตุ้นการรับรู้หรือช่วยให้ผู้ดูสามารถมองเห็นรายละเอียดได้ทั่วทั้งภาพและขณะเดียวกันก็ช่วยลดความคมชัดไม่แข็งแกร่งในภาพรวมด้วย เพราะสีและบรรยากาศที่สร้างขึ้นมานั้นได้ช่วยทำให้เกิดความคลุมเครือและนุ่มนวล ลักษณะของผลงานจึงมีความเกินจริงซึ่งบรรยากาศที่มีความเกินจริงนี้เองเป็นบุคลิกหรือเจตนาที่เราต้องการให้เกิดขึ้นเพื่อยังผลไปสู่ความนิ่ง สงบไปสู่ผู้ชม

ภาพที่ 5 แสดง สีและบรรยากาศ

3. วิธีการสร้างระยะและมิติ

ระยะและมิติในผลงานเกิดจาก 2 ส่วน คือ ส่วนแรกจากวิธีการสร้างรูปทรงที่มีจังหวะ ความถี่ ความห่างของรูปทรงพุ่มไม้ การทับซ้อนของรูปทรงหน้าและหลัง ประกอบกับการลดหลั่นขนาดของรูปทรงสามารถบอกถึงระยะได้ แต่โดยภาพรวมจากวิธีการเขียนที่เน้นรายละเอียดทุกส่วนก็ยังคงทำให้ภาพนั้นแบนขาดมิติ ไม่สอดคล้องกับมิติความเป็นจริงตามธรรมชาติ แต่ด้วยวิธีการดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้รู้สึกถึงมิติและระยะได้ในบางส่วนตามหลักการมองเห็นหรือการรับรู้โดยทั่วไปของมนุษย์

ส่วนที่สอง คือ วิธีการสร้างค่าน้ำหนักแสงซึ่งค่าน้ำหนักในงานภาพพิมพ์ไม่ได้เกิดจากการเขียนเน้นน้ำหนักดินสอเหมือนการเขียนลายเส้นโดยทั่วไปซึ่งมักจะใช้การกดน้ำหนักของดินสอเพื่อบอกระยะมิติเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการทับซ้อนของสีที่พิมพ์ลงไปแต่ละแม่พิมพ์ด้วย ดังนั้นการสร้างรูปทรงและรายละเอียดด้วยการกำหนดค่าน้ำหนักของแสงและเงาให้มาจากทิศทางเพียงด้านเดียวชัดเจน ทำให้เกิดระยะในภาพเข้มกลางอ่อนได้ตามสภาพความคั่นขึ้นของการมองทิศทางโดยทั่วไปได้

4. วิธีการใช้เส้น (Line)

การแสดงออกตามความหมายด้วยเส้น ที่ปรากฏในผลงานใช้ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างหลักและโครงสร้างย่อยของพื้นที่ [5] ทั้งในทิศทางแนวตั้งและแนวนอน คล้ายลักษณะของเส้นที่ปรากฏในทิศทางจริงตามธรรมชาติ รวมทั้งช่วยควบคุมโครงสร้างของรูปทรงย่อย เช่น ขอบรูปทรงของพุ่มไม้ที่เป็นเส้นโค้งซึ่งมีจำนวนมาก มีการไล่ขนาดตามลำดับของมุมมอง (Perspective) จากรูปทรงด้านหน้าที่มีขนาดใหญ่แล้วค่อยไปสู่รูปทรงด้านหลังที่มีขนาดเล็ก ซึ่งเส้นโค้งเหล่านี้ส่งผลต่อความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไป เช่น เส้นโค้งที่มีความกว้างทำให้เกิดความรู้สึกสบาย สงบ ในขณะที่เดียวกันเส้นโค้งที่มีลักษณะลดหลั่นของขนาดทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเคลื่อนไหวไปอย่างช้า ๆ รวมด้วย

นอกจากนี้ การกำหนดใช้เส้นตรงในแนวตั้งบางส่วน เช่น เส้นที่แสดงความหมายรูปทรงของต้นไม้ ซึ่งแผ่รวมอยู่ในบางพื้นที่ของภาพ เพื่อสร้างความรู้สึกที่ขัดแย้งหรือลดทอนความรู้สึกไหลของเส้นโค้งที่เป็นเส้นขอบนอกของทรงพุ่มซึ่งเป็นเส้นส่วนมากของภาพ ในปริมาณที่พอเหมาะทำให้ไม่เกิดความรู้สึกขัดแย้งจนเกินไป แต่จะช่วยให้ภาพทิศทางน่าสนใจและยังคงความนิ่ง สงบ ของภาพรวมได้

เส้นรายละเอียดจากรูปทรงใบไม้ กิ่งก้าน เป็นเส้นที่สร้างความเคลื่อนไหวในรูปทรงย่อย ทำให้รูปทรงมีความน่าสนใจของแต่ละรูปทรงที่มีความหมายสอดคล้องเชื่อมโยงกับเคลื่อนไหวตามทิศทางของใบที่วางไว้ตามลักษณะของพืชพรรณชนิดต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ต้นสะตอ ใบปกคลุมน้อย ก็จะมีความหนาแน่นของเส้นน้อยหรือรูปทรง

ของต้นมังคุด ต้นเงาะ จะมีทิศทางของเส้นที่อัดแน่นมาก ช่วยสร้างความพิเศษให้กับรูปทรงและสร้างความเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันในแต่ละทรงพุ่มทำให้ผลงานมีความน่าสนใจเพิ่มขึ้น

ลักษณะทิศทางของเส้นที่สำคัญในผลงาน คือ เส้นที่มุ่งไปสู่เบื้องลึก เกิดจากการเชื่อมต่อกันระหว่างรูปทรงด้านหน้าและด้านหลังที่มองเป็นมุมมองจุดเดียว (Perspective) แต่ก็ได้ทำตามความเป็นจริงตามธรรมชาติต้นแบบเสียทั้งหมด มีการลดทอน แต่งเติม ทำให้มุมมองเหล่านี้มีลักษณะแบนกึ่งเหมือนจริงแต่จะถูกกล่อมเกลียดด้วยบรรยากาศของรูปทรงโดยรวม ทำให้ผลงานไม่รู้สึกลึกลับถึงความขัดแย้งจากสภาพความเป็นจริงจนเกินไป

ภาพที่ 6 แสดง ทิศทางของเส้น

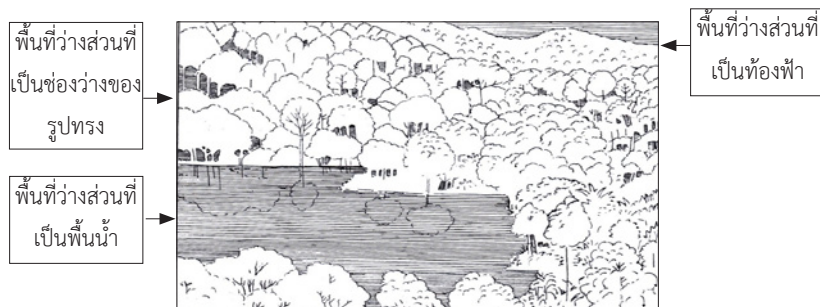
ภาพที่ 7 แสดง จังหวะของรูปทรง

5. วิธีการสร้างพื้นที่ว่าง

พื้นที่ว่างในผลงานมี 2 แบบ คือ พื้นที่ว่างที่มีลักษณะเป็นแบบสามมิติหรือพื้นที่ว่างที่มีอากาศปกคลุมทั่วไปเกิดจากการแปลความหมายจากรูปทรงและการเข้าใจมิติระยะในความเป็นจริงในธรรมชาติ ดังนั้น เมื่อเราเข้าใจว่าเป็นรูปทรงจากต้นไม้และภูเขา เทือกเขา ทำให้เข้าใจพื้นที่ว่างที่มองลึกลงไปเบื้องหน้ารวมทั้งบรรยากาศที่ห่อหุ้มรูปทรงของต้นไม้แต่ละต้นเหล่านั้นได้ด้วย

ส่วนที่สองเป็นพื้นที่ว่างระหว่างรูปทรงของต้นไม้ พื้นน้ำ ภูเขาและท้องฟ้า ซึ่งเป็นพื้นที่ว่างที่มีลักษณะเรียบนิ่ง แตกต่างจากพื้นที่ รูปทรงที่มีผิวขรุขระ ละเอียด เช่น ในส่วนของรูปทรงใบกิ่งก้านเป็นต้น พื้นที่ว่างเหล่านี้มีสัดส่วนประมาณ 20-30 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่โดยรวม พื้นที่ว่างส่วนนี้มีลักษณะแบนเรียบหรือเป็นพื้นสีเข้มอันเนื่องมาจากวิธีการทำพื้นหลังของภาพด้วยการพิน้ำหนักสีเข้มในตอนแรกแล้วจึงสร้างรูปทรงเข้าไปในภาพ เลยทำให้พื้นภาพส่วนที่เหลือจากการสร้างรูปทรงกลายเป็นพื้นที่ว่างทันที ดังนั้น พื้นที่ว่างที่เป็นท้องฟ้ากับพื้นที่ว่างของพื้นดินก็จะเหมือนกัน แต่เมื่อมีการกำหนด

ของเขตของรูปทรง กำหนดลักษณะเรื่องราวให้เกิดความเข้าใจ ทำให้พื้นที่ว่างที่เป็นพื้นดำ ซึ่งเหมือนกันทั้งภาพนั้นเกิดหน้าที่ของตนออกมา เช่น พื้นที่ทางด้านล่างที่มีรูปทรงของเงาต้นไม้จะเป็นพื้นน้ำ พื้นที่ส่วนที่อยู่ด้านบนเหนือรูปทรงของภูเขา ก็จะเป็นท้องฟ้า หรือพื้นที่ระหว่าง ต้นไม้ ทรงพุ่ม ก็จะทำหน้าที่เป็นพื้นที่ว่างของอากาศ หรือพื้นดิน เป็นต้น ดังนั้น เมื่อภาพปรากฏออกมาจึงทำให้คนดูสามารถแยกพื้นที่ว่างนั้นตามความหมายที่เราต้องการบ่งบอกได้

ภาพที่ 8 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ว่าง

ผลงานสร้างสรรค์

จากการศึกษาวิธีการสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคภาพพิมพ์หินจำนวน 16 ชิ้น สามารถแบ่งผลงานออกเป็น 4 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 นำเสนอเรื่องราวบรรยากาศของพื้นที่ที่ทัศนในธรรมชาติที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับรูปแบบ การดำเนินชีวิตปรากฏผ่านรูปทรงของพืชพรรณต้นไม้หลากหลายชนิด เช่น มังคุด ทุเรียน หมาง เงาะ เป็นต้น รวมถึงการจัดการทางธรรมชาติแวดล้อมโดยมนุษย์ เช่น การปลูกพืชเชิงผสมผสานระหว่างพืชไร่กับไม้ยืนต้น การทำสวนผลไม้ที่ยังเคารพและนอบน้อมและรักษาริบทเดิมของธรรมชาติแสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ราบเชิงเขาสะท้อนความอุดมสมบูรณ์ ด้วยการเพิ่มเติมบึงน้ำ สร้างเงาสะท้อน เพื่อให้เกิดพื้นที่ว่างภายในภาพ โดยมีมุมมองสูงเล็กน้อยเพื่อให้ดูกว้าง โปร่ง โล่ง การวางจังหวะของลำต้นที่มีระยะห่างแตกต่างกัน เกิดช่องว่างระหว่างรูปทรงประกอบกับการวางทรงพุ่มที่ทับซ้อนกันจากด้านล่างไปด้านบนพร้อมทั้งมีการลดหลั่นขนาดของรูปทรงจากใหญ่ไปเล็ก ช่วยสร้างระยะในผลงานให้มีมิติเพิ่มขึ้น สีและบรรยากาศภายในภาพถูกปรับค่าน้ำหนักสีให้สอดคล้องกับบรรยากาศของห้วงเวลา ยามค่ำคืนด้วยสีโทนเขียว และฟ้า ส่งผลให้เกิดความรู้สึกนิ่ง สงัด สงบ เย็น

ภาพที่ 9 ผลงานชื่อ “ทุ่งข้าวโพด” ขนาด 51 x 81 ซม.

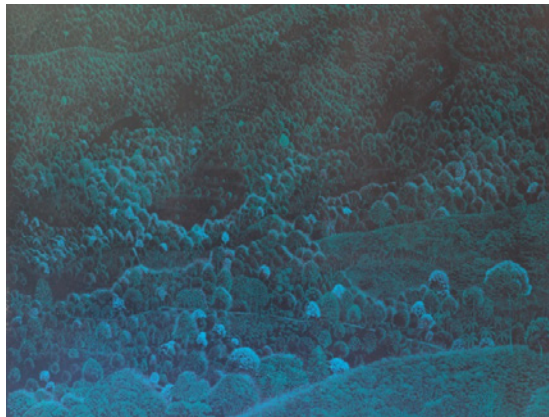
ภาพที่ 10 ผลงานชื่อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ 4/2014” ขนาด 75 x 102 ซม.

ระยะที่ 2 ผลงานมีการปรับเปลี่ยนมุมมองของทิวทัศน์ให้มีลักษณะเป็นภาพที่มองจากมุมสูงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของความรู้สึกที่มีต่อมุมมองในลักษณะต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า การมองในมุมสูงทำให้เกิดความรู้สึกถึงความโล่ง กว้าง และสร้างความรู้สึกถึงความปลอดภัย [5] เพราะผู้มองสามารถเห็นรายละเอียดต่าง ๆ ได้ชัดเจน ในผลงานได้ตัดความซับซ้อนของรูปทรงต้นไม้ในเชิงลึกแต่เพิ่มพื้นที่ที่ทิวทัศน์ให้กว้างขึ้น โดยการสร้างรูปทรงของพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติประกอบกันหลายชนิดให้มีขนาดเล็กลง รู้สึกถึงระยะที่ไกลออกไป ช่วยเพิ่มพื้นที่ว่างด้านบนส่วนที่เป็นอากาศมากขึ้น โดยไม่เน้น

ชนิดของพืชพรรณแต่ยังคงปรากฏลักษณะของกิจกรรมของมนุษย์ที่มีในทิวทัศน์บางส่วน เช่น ลักษณะของเส้นที่ให้ความหมายถึงทางเดิน การทำขั้นบันไดตามไหล่เขาที่ใช้สำหรับการเพาะปลูกเป็นต้น การกำหนดค่าน้ำหนักของสีกลางและสีของแสงในภาพให้มีความต่างกันน้อยลง เพื่อลดความชัดเจนของรูปทรงย่อยเป็นกลวิธีในการลดการรับรู้รูปทรงให้น้อยลงแต่ยังคงรักษารายละเอียดและความหมายของรูปทรงไว้ ทำให้ผลงานสื่อความรู้สึกถึงบรรยากาศของความกว้าง ความโปร่ง โล่ง ของพื้นที่โดยรวมมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 11 ผลงานชื่อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ 6/2014” ขนาด 87.5 × 110.5 ซม.

ภาพที่ 12 ผลงานชื่อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ 7/2014” ขนาด 89 × 107 ซม.

ระยะที่ 3 ผลงานในช่วงนี้ให้ความสำคัญกับพื้นที่ของทิวทัศน์ที่ประกอบไปด้วย
 แอ่งน้ำ บึงน้ำรวมถึงเงาตกระทบบนพื้นน้ำที่ให้ความหมาย สะท้อนความรู้สึกถึงความสงบ
 เยือกเย็นของอากาศ รวมถึงความชุ่มชื้นที่แผ่ไว้ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ
 ในพื้นที่ ด้วยการจัดวางตำแหน่งของพื้นน้ำในบริบทต่าง ๆ ในลักษณะมุมมองที่เป็นปกติ
 ระดับสายตาและสร้างรายละเอียดของรูปทรงที่ตกระทบบนพื้นน้ำเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์
 ระหว่างเงาสะท้อนกับรูปทรงบนพื้นดินให้กลายเป็นเอกภาพของรูปทรงเดียวกัน โดยอาศัย
 การเน้นน้ำหนักเส้นของรูปทรงต้นไม้ที่เป็นเส้นตรงระหว่างเงากับต้นไม้จริงปรากฏชัดเจน
 ทำให้รู้สึกถึงความสงบนิ่งของน้ำรวมถึงช่วยลดบรรยากาศของความเคลื่อนไหวซึ่งเป็น
 กลวิธีในการโน้มน้าวมุมมองของผู้ดูให้มองผ่านส่วนพื้นน้ำไปสู่ตำแหน่งต้นไม้ด้านบน
 ของภูเขาประกอบกับการลดรูปทรงอื่น ๆ ที่จะมาดบังสายตา ทำให้การมองของสายตา
 สามารถมองผ่านระยะหน้าไปอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันเส้นขอบน้ำที่วางทอดตัว
 ตามแนวนอนช่วยผลลัพธ์ทำให้คนดูรู้สึกถึงพื้นที่ว่างที่เป็นอากาศด้านหน้าแสดง
 ความหมาย ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความนิ่ง ส่งผลให้จิตสงบและเกิดสมาธิ

ภาพที่ 13 ผลงานชื่อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ 12/2015” ขนาด 87 x 106 ซม.

ภาพที่ 14 ผลงานชื่อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ 13/2015” ขนาด 84.5 x 107.5 ซม.

ระยะที่ 4 ผลงานในระยะนี้ได้นำเสนอเรื่องราวของวิถีชีวิตตามธรรมชาติที่หลากหลายขึ้น โดยการให้ความสำคัญกับความงามในบริบทของฤดูกาลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการรับรู้วิถีชีวิตตามธรรมชาติที่ส่งผลต่อความรู้สึกของผู้อยู่อาศัย โดยนำเสนอรูปทรงต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น รูปทรงของต้นยางที่ทิ้งใบรวมถึงการใช้น้ำตาลเข้ามาสร้างบรรยากาศในลักษณะมีมิติและระยะให้รู้สึกในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น ด้วยการวางจังหวะของรูปทรงต้นไม้ พุ่มไม้ ในตำแหน่งระยะห่างที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความทับซ้อนและเกิดช่องว่างระหว่างพื้นที่มากยิ่งขึ้น จึงทำให้พื้นที่ว่างระหว่างรูปทรงแสดงความหมายทั่วทั้งภาพดึงดูดสายตาของผู้ดูให้รู้สึกถึงมิติและการเคลื่อนไหวของอากาศตามสภาพจริงตามธรรมชาติ จึงทำให้ผลงานแสดงความหมายถึงบรรยากาศของวิถีชีวิตตามธรรมชาติที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 15 ผลงานชื่อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ 15/2015” ขนาด 88 x 98 ซม.

ภาพที่ 16 ผลงานชื่อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ 16/2015” ขนาด 84 x 102 ซม.

สรุปผลการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานหัวข้อ “พื้นที่และเวลาแห่งความสุขสงบ” ได้บรรลุดังวัตถุประสงค์ก็ด้วยเพราะเป็นสัมฤทธิ์ผลอันเกิดจากการผสมผสานเข้าด้วยกันของประสบการณ์ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติพื้นถิ่น วิทยาการความรู้ ทักษะศิลป์และกระบวนการทางทัศนศิลป์ในระบบปัจเจก เป็นการสร้างสรรค์และตีความด้วยวิจารณ์ญาณและความรู้สึกที่ก่อเกิดเป็นรูปและความหมาย ให้ความรู้สึกที่อยู่ระหว่างความจริงตามธรรมชาติกับการเป็นรูปแทนของสภาวะจิตใจหรือเป็นเสมือนกายภาพของพื้นที่แห่งความรู้สึกที่สุขสงบในใจของผู้สร้างสรรค์ โดยนัยนี้เองที่ได้อาศัยกรรมวิธีการทำภาพพิมพ์เทคนิคภาพพิมพ์หิน (Lithograph) ที่ผสมผสานเข้ากับวิธีการเฉพาะตนอันเป็นกลวิธีจากการคิดวิเคราะห์และค้นคว้าทดลองเพื่อสร้างสัมฤทธิ์ผลที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเป็นทัศนธาตุหรือภาษาทางทัศนศิลป์และสร้างรูปทรงทางศิลปะให้เป็นภาษาแห่งจิตใจซึ่งอาศัยหลักคิดและวิธีการที่สัมพันธ์กันของกายกับจิตในลักษณะของการปล่อยให้จิตจดจ่ออยู่กับปลายดินสอ ทว่ากำกับวิถีแห่งจิตนี้ด้วยสติและด้วยปัญญาความคิดที่สร้างสรรค์ อันคือเจตนาของการสร้างรายละเอียดที่ก่อให้เกิดเป็นรูปจากรูปทรงขนาดเล็กอย่างซ้ำ ๆ ทว่าหลากหลายบริบทจนก่อตัวเป็นเอกภาพทางสุนทรียภาพของรูปทรงขนาดใหญ่อย่างมีระบบและเป็นระเบียบแบบแผนที่เหมือนกับกระบวนการโดยนัยนี้เป็นในอีกนัยหนึ่งของวิธีการทางจิตที่จะทำให้เกิดสมาธิและกลายเป็นช่องทางที่โน้มไปสู่การสร้างปัญญาในที่สุด ประกอบกับ กระบวนการที่อาศัยหลักการพื้นฐานของการพิมพ์ทับซ้อนกันของค่าน้ำหนักที่เป็นการสร้างน้ำหนักสีของแสงลงบนพื้นที่ว่างของห้วงเวลายามค่ำคืนซึ่งเป็นค่าน้ำหนักที่เข้มที่สุดและด้วยกลวิธีนี้เองที่จะค่อย ๆ ปรากฏเป็นรูปแห่งความหมายทางนามธรรมขึ้น กล่าวคือ ในการอาศัยวิธีการของการพิมพ์ทับซ้อนกันของค่าน้ำหนักอ่อนลงไปในแต่ละแม่พิมพ์อย่างซ้ำ ๆ ค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไปในแต่ละครั้งของการพิมพ์จึงเป็นเสมือนการสำรวจพิจารณาจิตเพื่อทำความเข้าใจกับจิตหรือสร้างความกระจำแง่มุมชัดของภาพในใจให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังปรากฏเป็นภาพลักษณะของสภาวะแห่งนามธรรมแห่งจิตที่สื่อสะท้อนถึงคุณภาพทางจิตและความคิดหรือให้พัฒนาระดับจิตใจอย่างประณีตอันเป็นวิถีทางที่โน้มไปสู่จิตที่อิสระ ตื่นอยู่ เบิกบาน และสงบเย็น รวมถึงยังส่งผลที่ตึงตามต่อจิตของผู้ดูและเกิดเป็นสภาวะแห่งความสุขสงบของใจในที่สุดอีกด้วย โดยนัยนี้เองที่เป็นสัมฤทธิ์ผลของกระบวนการสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์จากการเพ่งพินิจสำรวจพิจารณาจิตใจของตนเองที่ผู้ดูจะค่อย ๆ เห็นรายละเอียดของเนื้อหาความหมายที่หรือสารแห่งนามธรรมที่ผสมผสานเข้าด้วยกันจนก่อรูปเกิดเป็นกายภาพ

ของผลงานอย่างช้า ๆ ซึ่งเป็นเจตจำนง และกุศโลบายในการกล่อมเกลาจิตใจให้เกิดสมาธิหรือเกิดเป็นความสงบขึ้นได้แม้จะเพียงในห้วงขณะหนึ่งก็ตาม ซึ่งสภาวะนั้นนั่นเองที่สื่อนัยถึงการเป็นพื้นที่และเวลาแห่งความสุขภายในใจของผู้ที่ได้สัมผัสข่าวสารแห่งนามธรรมนั้น

เอกสารอ้างอิง

- [1] อนุชาติ พวงสำลี. (2553). “ระบบนิเวศ สรรพชีวิตสัมพันธ์” ในหนังสือ **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง การเข้าถึงความ จริ่งทั้งหมด**. ประเวศ วะสี. 340. นนทบุรี: สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ.
- [2] อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2551). “สู่จิตตนิพพิตรการจิตกรรม”, **ปัญญาญาณและปรัชญาญาณ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- [3] อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). **จิตกรรมชั้นสูง**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- [4] Appleton, J. (1975). **The Experience of Landscape**. John Wiley, London.
- [5] ชลุด นิมเสมอ. (2553). **องค์ประกอบศิลป์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).